

TÜRK MASALLARINDA YUNAN ETKİLERİ VE DEDE KORKUT KİTABI ÜZERİNDE

TAHİR ALANU

Hikâyeci Orhan Hançerlioğlu'nun "*Türk masallarında Yunan etkilerinden*" bahseden bir araştırma yazısını okudum (Yenilik, sayı 3. mart 954) Aynı derginin bir evvelki sayısında değerli hikâyecinin "*Oyun*" adındaki eserini tenkit eden bir yazında, bu hikâyesinin baş kahramanı hakkında "*Küçük memur Halim efendinin Yunan mitolojisiyle bu kadar sıkı fıkı oluşu, daima izah edilemeden kalacaktır. Yunan mitolojisi bu gün için, en dar aydınlar çevresinde bile tam bir meçhul halindedir. Oria tahsilli bir avrupalı için bu mitolojinin simaları, her zaman için bilinen alışılmış kahramanlar olduğu halde, bizim için aynı şeyi söyleyemeyiz. Hançerlioğlu'nun bize has masal mitolojisi dururken, Yunan mitolojisine baş vurması, hikâye unsurlarındaki birlik ve ahengi bozuyor, kanaatindeyim*" demiştim. Yenilik dergisinde adı geçen yazının benim tenkidime bir bakımdan cevap olabileceğini düşündüm. Burada, Dede Korkut kitabında "*Deli Dumrul*" parçası içindeki bir motifin, Yunan mitolojisindeki *Alkestis* motifi ile karşılaştırılması yapılırken, öte yandan bu mitolojik kültürün halk edebiyatımıza, halk tabakalarına ne şekilde nüfuz etmiş bulunduğu da gösterilmek istenilmiştir. Bu suretle hikâyecinin bu makalesi, benim iddialarımdan bir tanesinin cevabını teşkil etmektedir. Hançerlioğlu'nun adı geçen yazısı ile ortaya attığı meselelerin eski bir üryakisi olmasaydım, açıklanmış bulunduğum ilgi, beni böyle bir yazıyı yazmağa sevk edemezdi. "*Bizim masallarımızda Yunan etkilerinin*" bulunduğu iddia eden bu yazıya karşılık, derlenmiş bilgilerin çoktan ortaya koyduğu hakikatleri gözden geçirelim.

1. Hançerlioğlu, Dede Korkut kitabındaki *sadık zavce* motifini, Yunan mitolojisindeki benzeri *Alkestis* motifi ile karşılaştırıyor. Söz ve çabımları, Tanrı tarafından beğenilmeyen *Deli Dumrul*'a (Yunan mitolojisinde : *Admetos*), *Al Kanatlı Azrail* (Yunan mitolojisinde: *Kara Kanatlı Thanatos*), canını almak üzere gönderilir. Deli Dumrul imana gelir ve Tanrıya yalvarır. Tanrı da canına karşı can bulması şartıyla onu bağışlar. Deli Dumrul, sırasile çok yaş yaşamış babasını, anasını dolaşırsa da, onları kendi yerine Azrail'e can vermeğe razı edemez. Vedalaşmak üzere ziyaretine gittiği karısı, canını onun yerine bağışlamağa razıdır. Bu durum karşısında Tanrı onları birbirine bağışlar. Beneil ihtiyarların canını alır. Hançerlioğlu, Yunan mitolojisinin bu ünlü konusunu Deli Dumrul epizodu ile karşılaştırmakta, sonunda "*bizim masallarımızda Yunan etkileri*" bulunduğu neticesini de çıkarmaktadır. Rahmetli Saad Yakup Baydur da daha önce aynı konuda bir karşılaştırmayı *Türk Dili* dergisinde yayınlamış bulunuyordu : "*Euripides'in Alkestis'i - Dede Korkut'un Deli Dumrulu*" (Türk Dili, sayı 1. ekim 951). Bu yazısında S. Y. Baydur, Euripides'in maruf trajedisini, Deli Dumrul'la

karşılaştırırken, yazılı edebiyata nit iki eserle çalıştığı halde, Hançerlioğlu bir mitoloji konusu ile bir sanat eserini karşılaştırmaktadır. Hançerlioğlu'nun, Yunan mitolojisine dair açıklamalarında E. Peterich'ten çevrilen ve Bakanlık klâsikleri için yardımcı kitap olarak basılan "*Küçük Yunan mitolojyası*"nın s. 61-62'de verilen bilgilere dayandığı, basit bir karşılaştırma neticesinde anlaşılmaktadır. S. Y. Baydur, adı geçen yazısında menşe ve tesir meselelerine katıyen yanaşmadan, tam bir ilmi ağırlıklı olarak yalnız aradaki benzerliğe işaret etmekte yetindiği halde, Hançerlioğlu'nun "*Oyun*" isimli eserini hazırlarken elinden düşürmediği anlaşılabilir bu kitap vastasıyla, çok acele bazı hüküm ve neticelere gittiği kanaatındayım. İsa'dan önce 5.yz.ın bir trajedisi ile İsa'dan sonra XV. yz. da yazıya geçirilen Türk eposunun bir epizodu arasındaki açık benzerliğe işaret ederken, S. Y. Baydur, aradaki geniş zaman, yer kültür farklarını açıklamak imkânlarını bulmadan, bu motifin doğrudan doğruya Türklerle beraber geldiği, veya Anadolu'da bulunduğu sorularını cevaplandırmaya yanaşmamaktadır. Hançerlioğlu'na gelince elindeki pek kıt malzemeye dayanarak, peşinen "bizim masallarımızdaki yunan etkilerini" işaret ettikten sonra bu etkilerin "*Arap mütercimleri veya İskender orduları yolu ile mi*" geçmiş olduğu cihetinin araştırılmasını tarihçilere bırakmaktadır. S. Y. Baydur'un da belirttiği üzere her iki eserde de göze çarpan tıfıl, motiflerin benzerliğinden ziyade bu motiflerin edebî yaratma bakımından bu eserlerde kullanış şekilleridir. Bu motif, Yunan edebiyatında ağırlık noktası kadının fedakârlığı olan bir drama, Türk eposunda da kadını ikinci plâna bırakan, Deli Damlanın ölüm-kahın savaşını birinci plâna alan bir kahramanlık epizodunun meydana gelmesine sebep olmuştur. Euripides'in dramında kadın, adı geçen fedakârlık duygusu ile beraber sanat eserinin merkezinde olduğu için adını esere de verdiği halde, Dede Korkut kitabında adı bile zikredilmemiş, Deli Damlanın eposu kahramanı şahsiyeti altında ezilip gitmiştir. Orta zaman Anadolu komşu milletler edebiyatlarında kadın kahramanların işçilikleri üzerinde yazdığımız bir başka yazımızda bu mesele üzerinde yeter derecede durmuştuk¹. Sanat eserinde asıl önem taşıyan unsurun şekil ve yaratma kompozisyonu olduğunu söylemek istiyoruz.

2. Dede Korkut kitabının Deli Damladan başka epizodlarının Yunan edebiyat ve mitolojisi ile ilgisine dokunan başka araştırmalar da olmuştur. Kitabı bilimi dünyasına ilk defa olarak tamtan oryantalist Fischer'den sonra "*Depegöz*" epizodunun almanca tercümesiyle birlikte yayımlayan Diez, Homer'in *Odyssea*'sındaki *Polyphem*'le, Oğuzların *Depegöz*'ünü karşılaştırmış, ayrıntılara kadar varan benzerlikleri açıklamaya sıra gelince, bu meselede doğruya geçmiş bir Yunan tesirinden habesedilemeyeceğini haklı olarak ileri sürmüştü. Doğunun Yunan mitolojisini tanımadığı, Arapların aracılığı ile geçmiş bazı felsefi görüşlerin ve kitapların mevcudiyetine rağmen, bu geçiş devrinin mitolojiyi nakledecek bir karakter taşımadığını, hele İskender ordularının doğruya neler getirdiğinin bugün tamamiyle bilindiğini söylemeliyiz.

¹ Talât Alangu, Orta zaman Anadolu komşu milletlerinin eposlarında kadın kahramanlar (*Türk Dili*, sayı 27. 1 aralık 1953).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ve sonunda Dede Korkut kitabına yazıldığını tahmin ediyorum. Bilhassa ikinci eserdeki şeklinin daha mufassal oluşu, bu bölgelere has mağara kültürüne dokunan yerleri, Depegüz'ün eline düşen kimselerin yabancı olup, deniz yoluyla bir uzak ülkeden geldiklerine ait bilgilerden başka, Depegüz lejandlarının Dede Korkut Kitabı ve Odüssea'dan tamamen habersiz olarak Kafkas milletlerinin sözlü geleneğinde hâlâ yaşamış olması da, beni bu fikre götürmektedir. Kafkas kavimlerinden *Mingrel* ve *Osset*'lere ait *Nart* lejandları içinde iki Polyphem rivayetinin de not edilmiş bulunması, her iki eposdaki epizodların usul çıkış yerlerini bulmak imkânını bize vermektedir¹.

3. Hançerlioğlu yazısının sonunda tamamen başka bir hükme varıyor. "*Kaynaklara doğru inildikçe dünya hikâyeciliğinin ortak temalara mülk olduklarını*" söylüyor, bu temaların işleniş şekillerine başka bir yazısında temas edeceğini bildiriyor. Dünya edebiyatında ortak temalar ve motifler meselesinin, onun başlangıçta ortaya koyduğu, Türk edebiyatında eski Yunan tesiri meselesinden tamamen ayrı bir mahiyet taşıdığını, böyle bir etkiyi red ettiğimiz halde, ortak temalar meselesinin bahis konusu edilebileceğini söylemeliyiz. Karşılaştırmalı edebiyat ve karşılaştırmalı masal araştırmalarının henüz derleme çağında olduğunu, bu meseleleri zaman, yer, kültür farklarını göz önüne alarak araştırdığını, bu alana ait bizim bilim çevrelerinde pek tanınmamış zengin bir literatür bulunduğunu söylemeliyiz. Hançerlioğlu'nun dikkatini çeken benzerlikler Motif lügatleri tarafından çoktan ortaya konmuş olup, hattâ adım adım zamanımızdan kaynaklara kadar giden birleşmelerin örnek sayılabilecek mükemmel eserlere de konu teşkil ettiği görülmektedir. İsa'dan binlerce yıl önceki metinlerdeki motiflerin, arada zaman, yer ve kültür farklarına rağmen çok geniş alanlara yayılması, hattâ zamanımıza kadar gelmesi, milletler arasında mevcut kültür ilgileri ve etkilerinden ziyade, tema ve motiflerdeki milli karakterleri tamamen ortadan kaldıran, ancak yürüyüş yolu tesbit edilebilen bir yayılma neticesinde ortaya çıkan, milletlerarası ortak bir halk edebiyatı kültürü ile izah edilmektedir. Bu izah şekli kültür etkilerini önc alan tarihi bir izah şeklinden başkadır, buna coğrafi metod denilmektedir. *Hayat suyu, Tufan, Elma, Kürağlu, Yusuf ile Züleyha, Robinson* motiflerinde olduğu gibi, *Alkestis-sadık zevce* motifi de, çok eski bir tarihin aynı coğrafi alanda biriktirmesi mahsulü olan bir dünya kültürünün sonucu olarak, çağ, yer farkı tanımadan edebî yaratımlarda malzeme olarak yer almaktadır. Milletten millete geçerken bazı edebî şekiller içinde milli ve yerli bir karaktere bürünmekle beraber (Dede Korkut, Alkestis, Nart lejandlarında olduğu gibi) devirden devire, iklimden iklime, yoluna devam ederken, ilk çıkış yeri ve yürüyüş yolundaki aldığı vasıfları da kaybederek milletlerarası ortak bir kültürün malı haline gelmişlerdir.

4. M. s. 500 ile 1500 yılları arasında meydana gelen orta yunancanın, İskenderin dünya imparatorluğu devrinde orta-doğu ve Akdeniz çevresinde ortak bir dünya dili olarak kullanılan Koine dilinin yerine geçerken, eski Yunan kültürünü unklenden bir dil olarak değil, içinde birçok milletlerin dillerinden unsurlar ihtiva eden bir mahiyet taşıdığını biliyoruz. İşte doğu milletleri ile bu dili kullanan Ana-

¹ A. Dier. *Kaukasische Märchen* (Jena. 922); s. 244-254.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B U D Ü N Y A N I N Ü Z E R İ N D E

*Aradığım belli ardınızda ütenizdedir
Dağlar kim dedi size uzayıp gilin diye
Gözlerimin dağları eritecek ateşi
En güzeli görmekten vazgeçmediğim içindir*

*Ufukta bir bardak çay gibi şafak
Çay gibi çaydanlık gibi
Dudaklarımdan susuzluk gitmediyse
En güzel içkiyi içmediğim içindir*

*Kabuğu soyulmuş portakal gibi
Çırtıçıplak sevgili ağaçlar küçük meyvalar iri
Bunca dikenler içinde ayaklarım yorulmadıysa
En güzel bahçeden geçmediğim içindir*

*Bir çocuk gibi seviniyorsam
Ve hâlâ yaşıyorsam bu dünyanın üzerinde
Uzanyor uzanyorsa ellerim
En güzel kapıyı açmadığım içindir*

ÖMER LÜTFİ ÖZÜNER

dolu-Bizans rumları arasında doğrudan doğruya bir kültür alış verişinin başladığını ancak bu devirde görüyoruz. Bu etkilere bundan evvelki yazdıklarımızdan birinde işaret etmiştik ¹. 1500 den sonra başlayan ve yüzyıllarca süren Türk egemenliği sıralarında yeni Yunan ortalık dilinde (rouma) geniş ölçüde Türkçe kelimelerin girişi ile beraber, yeni Yunan dili folklorunun da, bu yeni etkiler altında teşekkül ettiğini biliyoruz. Bugün bilinen Yunan folklorunun birçok bölümlerinde bu Türk-Anadolu kültürü vasıtasıyla ile geçmiş etkilerin ve doğu masallarının bulunduğu malumdur. Hususiyle iki milletin masal hazineleri arasında motif ve tema şöyle dursun, şekil meselelerine kadar varan, yönü anadoludan ve bizden o tarafa doğru olan etkilerin bol bol bulunabileceğini, Türk masal araştırmalarına paralel olarak Yunan ve Balkan masallarını da araştırmamızın çok faydalı neticeler vereceğini belirtmeliyiz. Balkan folklor araştırmalarının bu yönden idaresi ve bir dergiye sahip olması zamanı çoktan gelmiştir. Yunan masalları üzerinde meşgul olanların doğu ve Türk kaynaklarını ihmal etmeleri kadar, Türk masallarını tetkik ederken Balkan araştırmalarını da ihmal etmek o kadar önemli bir kayıptır.

¹ Tahir Alangu, Bizans ve Türk kahramanlık eposları (*Türk Dili*, Sayı 20, 1 Mayıs 1953).

